

РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ: СТАНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО НОВАТОРСТВА

У роботі вперше проаналізовано особливості становлення педагогічного новаторства в Україні у ХХ столітті. Розкриті передумови розвитку педагогічного новаторства у часи радянської влади, проаналізовано ідеї педагогів-новаторів, досліджено їх реалізацію у практику загальноосвітньої школи. Розглянуто досвід педагогічної діяльності В. Шаталова, Ш. Амонашвілі, С. Лисенкової, Е. Ільїна та ін.

Ключові слова: педагогічне новаторство, освіта, інноваційні ідеї, педагогічні системи.

На сучасному етапі освіта виступає одним із головних чинників розвитку людини. Економіка знань, інформаційна економіка, побудова високотехнологічного і громадянського суспільства, трансформація інститутів, що відповідають вимогам теперішнього часу – все це ґрунтується на освіті і вихованні. Разом з тим сьогодні в педагогічній науці існують певні суперечності між наявністю у сфері освіти значних свобод у виборі методів та засобів для педагогічної творчості і відсутністю мотиваційних умов, механізмів, належної професійної підготовки для впровадження нововведень у педагогічну практику. Очевидним стає й те, що сучасна школа, яка орієнтується на передавання знань, умінь і навичок, не встигає за темпами їх нарощування. Сучасна школа в недостатній мірі спроможна розвивати здібності дітей, необхідні для їхнього самовизначення в суспільстві. Подолання кризи в сучасній освіті можливе за умови реформування освітнього процесу, новаторських змін у методах навчання, відновлення певних історичних інновацій в історії становлення освіти для подальшого використання. Фундамент багатьох сучасних новацій в освіті закладений багатьма попередніми дослідниками, які у просторі свого часу виступали як новаторами так і провісниками. Тому інновації в освіті слід досліджувати через призму історичних подій.

Дослідження педагогічного новаторства поживалося наприкінці 90-х років ХХ ст., коли у педагогічній науці, освіті та практиці підвищився інтерес до освітніх технологій, основи яких були закладені ще у 20-60-ті роки ХХ ст. Проблему передового педагогічного досвіду ґрунтовно досліджено у працях Л. Даниленка, І. Дичківської, О. Когут, Н. Острроверхової, О. Падалки, А. Підласого та І. Підласого, О. Пехоти, Г. Сазоненка, Г. Селевка, С. Сисоевої, Н. Щуркової та ін. Багато уваги вчені приділили змісту і сутності понять «педагогічна технологія», «освітня технологія», «педагогічна інноватика», «інноваційні педагогічні технології» з позицій гуманізації освітніх систем, особистісно-орієнтованого навчання та виховання, метою яких є гармонійний розвиток особистості дитини і дорослого. Концептуальні положення щодо навчальних технологій в освітньому процесі розглянуто у працях В. Краєвського, В. Кричевського, М. Кларина, О. Коротаєвої, С. Мухіної, Н. Ничкало, В. Паламарчук, О. Пометун, О. Сухомлинської, А. Хуторського, Н. Юсуфбекової та ін.

Із тим у науковій літературі з педагогіки бракує комплексного дослідження, присвяченого історії становлення та розвитку педагогічного новаторства в Україні впродовж радянського періоду, що підвищує значущість її висвітлення в межах даної роботи.

Метою статті є дослідження особливостей становлення та розвитку педагогічного новаторства в Україні та визначення освітніх ідей педагогів-новаторів радянської доби.

В Україні протягом ХХ ст. педагогічне новаторство розвивалося у руслі педагогічних пошуків, на які могла зважитися радянська педагогіка. За радянських часів розвиток педагогічної науки міцно пов'язувався із завданнями, що висувала держава перед школою на певних етапах свого розвитку. Початок новаторським тенденціям було покладено у 1920-ті рр., коли важливою інновацією стало введення нового підходу до визначення змісту навчання: було впроваджено вивчення навчального матеріалу за певними темами-комплексами. Побудовані на основі комплексів програми широко застосовувалися наприкінці ХІХ ст. та у ХХ ст. в багатьох школах Німеччини, Австрії, Бельгії та інших країнах Західної Європи.

Активними прибічниками комплексного навчання були А. Фер'єр (Швейцарія), О. Декролі (Бельгія), Б. Шульц (Німеччина).

Інноваційні процеси 1920-х рр. були по-різному сприйняті у тогочасній вітчизняній школі. Гостра дискусія, що розгорнулася навколо лабораторної системи навчання, викликала масу публікацій, у яких підкреслювалися безперечні переваги інновації: ліквідація пасивних класів з учнями, що мовчать, та красномовними вчителями; розуміння учнями мети своєї роботи; почуття свободи і право вибору; повага до індивідуальності учнів; можливість просуватися у навчанні у власному темпі; спільна діяльність вчителя й учнів; поєднання індивідуальної і колективної роботи; зацікавленість учнів у навчанні, активність, самостійність; спеціалізація вчителя на певному предметі; економія на підручниках, оскільки потрібен один посібник на групу [1].

Період 20-х рр. ХХ ст. характеризується пошуками не тільки в галузі змісту освіти, українізації школи, а й пошуком та розробкою нових засобів педагогічної діяльності, оновленням форм взаємин між учителем та учнями, формуванням творчого вчителя. Це, у свою чергу, передбачало оволодіння вчителем певного рівня професійної майстерності, наповнення понять «педагогічна майстерність», «педагогічне покликання» новим змістом. У цей час ведуться активні пошуки змісту, форм та методів підготовки майбутніх учителів.

На думку українських вчених-педагогів 20-х рр. ХХ ст. рівень професіоналізму вчителів залежить від педагогічної майстерності, покликання до вибраної професії. Педагоги цього періоду вважали, що з цими особистісними якостями вчителя необхідно тісно пов'язувати професійні якості: педагогічне покликання, любов до дітей, навички і вміння, психологічну культуру, педагогічний такт, спостереження, мислення, уяву, інтуїцію, оптимізм, самовдосконалення та багато інших. Особливістю інноваційних освітніх закладів досліджуваного періоду є поява нових типів уроків: інтегрованих, міжпредметних, бінарних, театралізованих та ін. Інтерес вчителів до «нестандартних» уроків збільшувався, бо спонукав до творчості, надавав можливість самореалізації, підвищення майстерності [2].

З'ясовуючи сутність мотиваційно-ціннісного компонента в структурі творчої особистості вчителя, центр уваги видатних представників педагогічної думки 1920-х рр. зосереджується на тих якостях і способах їх формування, які підсилюють мотивацію пізнавальних потреб та інтересів, почуття професійного обов'язку і відповідальності.

Однак бажання впровадити нову систему в будь-якій спосіб, недостатність матеріального забезпечення, невідповідність учителів, відсутність культури самостійної діяльності в учнів відіграли негативну роль. Спираючись на те, що учні, які навчалися за лабораторною системою, демонстрували нижчий рівень знань, ніж за традиційною, практика лабораторного навчання в СРСР була засуджена [1].

Лабораторна система навчання, як і решта інновацій 1920-х рр., не була позбавлена певних недоліків. На слабкі сторони звертали увагу ще за часів її масового впровадження. Пізніше в радянській педагогіці лабораторну систему піддали нищівній критиці. Є.Я. Голант та С.О. Шапорінський наголошували на помилковості самої ідеї, котра не враховувала обставини: чим більше елементів безпосередньо (дослідження, експеримент) ми хочемо внести у навчання, тим більше заходів опосередкованого забезпечення має бути нами вжито. Наголошувалося на тому, що система породжувала нездорове суперництво, стверджувала індивідуалізм, переоцінювала можливості учня, нераціонально витрачала навчальний час, ігнорувала вчителя як центральну фігуру в навчальному процесі і, головне, не забезпечувала засвоєння учнями системи знань [3, с. 26].

Незважаючи на те, що в системі освіти 20-х рр. ХХ ст. виявився ряд недоліків (політизованість, партійна опіка тощо), в цей період була проведена велика робота з підготовки до розв'язання найважливішого завдання культурного відродження – здійснення загальної освіти різних верств населення на базі українізації освіти.

Починаючи з 30-х рр. і до кінця 80-х рр. ХХ ст., радянська історична дидактика розвивалась ізольовано від передових країн світу, ґрунтуючись на більшовицько-інтерпретованому формаційному підході та партійно-класових позиціях. Представником цього періоду є діяльність А.С. Макаренка – новатора зі світовим визнанням. Ним була розроблена високоефективна методика організації дитячого самоврядування, такі принципи організації дитячого колективу як продуктивна праця вихованців, різновікові загони,

мажорний тон життя дитячого колективу, система перспективних ліній розвитку колективу, змінність доручень вихованцям, використання яскравих зовнішніх форм і інших [4].

Головним напрямком педагогічних пошуків довоєнного періоду було по'єднання освіти із трудовим навчанням, що було природним для радянської ідеології й економічної системи.

У післявоєнні роки в школах УРСР панувала стандартизація в навчальних планах і досить уніфікована дидактика: перевірка домашнього завдання, пояснення нового матеріалу, закріплення. Вважалося, що кожний учень здатен засвоїти програму середньої школи, а якщо він робить це погано, потрібно підсилити вимогливість до нього, використовуючи вплив педагогів, дитячого колективу й батьків. Вимогливість і суворість були практично головною зброєю й достоїнствами педагога в очах адміністрації й суспільства. ККД уроку часто був невисоким, оскільки тривале опитування дозволяло бути пасивними значній частині учнів. Однак і в цих умовах кращі вчителі давали учням міцні знання, заражали інтересом до науки й культури [4]. Так, у післявоєнні роки здійснювалися спроби модифікувати методику навчання за допомогою втілення передового педагогічного досвіду та нових педагогічних ідей у широку практику [5]. Дану ситуацію можна порівняти з періодом економічного підйому, який настає після кризи і депресії.

Початком «педагогічного підйому» стали 50-ті рр. минулого століття. Економічні умови, що склалися після 1953 р. сприяли широкомасштабному новаторському пошуку шляхів реалізації ідей гуманістичної педагогіки. Наприкінці 60-х рр. було скасовано обов'язкову професійну підготовку у загальноосвітній школі. У другій половині ХХ ст. на фоні суворой та вибагливої програми шкільної освіти та колективного виховання в СРСР постало питання вдосконалення та збагачення методики викладання. У цей період почали проявляти себе педагоги-новатори, дослідження яких було спрямовано на створення більш ефективного, раціоналізаторського методу виховання, побудованого на принципово нових засадах.

На початку 60-х рр. на сторінках періодичних видань зросла критика традиційних форм і методів навчання, що суперечили тенденціям науково-технічного процесу. Почали створюватися проблемні педагогічні лабораторії, розпочалися фундаментальні експериментальні дослідження, спрямовані на розробку нової системи «розвиваючого навчання», відкривалися школи гуманістичного напрямку, створювались експериментальні педагогічні системи, які відображали ідеї гуманістичної педагогіки. До цього звернулися творчо працюючі вчителі-практики, які в наступні два десятиліття виокремились у групу педагогів-новаторів [6].

До представників педагогічного новаторства в Україні та Росії радянської доби належать автори інноваційних ідей, що розвивалися в контексті теорії та методики навчання й виховання середньої освіти: Ш. Амонашвілі, М. Андрійвський, І. Волков, О. Захаренко, Є. Ільїн, С. Лисенкова, В. Павелко, Т. Сірик, В. Сухомлинський, І. Ткаченко, В. Шаталов та ін. Вони практично довели, що за певних обставин значно підвищується ефективність різних ланок педагогічного процесу. Однак їхня діяльність неоднозначно оцінювалась з боку науковців і працівників системи народної освіти [7]. Отже, виходячи з цього, розглянемо педагогічні ідеї провідних учителів-новаторів досліджуваного періоду.

Великого значення в досліджуваній період отримала система виховання та навчання педагога-новатора Ш. Амонашвілі. Виходячи з традицій гуманістичної педагогіки і психології, він здійснив одну з найбільш вдалих і ефективних спроб створення нової школи. Саме у «Школі життя» ученим було застосовано гуманістично-особистісний підхід та реалізовано його на практиці. Найголовніший ідеал виховання є самовиховання, розвиток особистісних якостей дитини, її пізнавальних сил. Учений зазначав, що «педагогіка сприймає дитину такою, якою вона є, погоджується з її природою. Вона бачить у дитині її безмежність, усвідомлює її космічність і веде, готує її до служіння людству упродовж усього життя» [8]. Педагог запропонував таку організацію дитячого життя, яка допомагала дорослому спрямувати енергію дитини на продуктивні заняття. Саме в цей період Ш. Амонашвілі розробив концепцію, яка отримала назву «педагогіка співробітництва». На думку вченого, «педагогіка співробітництва» - теорія, використання якої стимулює саморозвиток особистості, допомагає усвідомлювати індивідуальні задатки дитини, нахили і здібності, розвивати їх [9].

Отже, створена Ш. Амонашвілі гуманно-особистісна технологія орієнтувалась на гуманізацію та демократизацію педагогічних відносин. Це педагогічні технології з процесуальною орієнтацією, пріоритетом особистісних відносин, індивідуальним підходом, демократичним управлінням та яскравою гуманістичною спрямованістю змісту.

Серед педагогів-новаторів одне з провідних місць належить вітчизняному вченому І. Волкову. Розроблена ним педагогічна технологія полягає в колективній співтворчості учителя та учнів як умова успішного навчання дитини та засіб її творчого розвитку. Реалізація новаторського досвіду І. Волкова відбувалась у створеній ученим «Школі творчості», зміст якої полягав у здійсненні комп'ютерного підходу до навчання (дітям пропонувались алгоритми вирішення конкретних завдань, до них додавалися інформаційне і виконавське забезпечення); навчання за двома рівнозначними напрямками: 1) єдина базова програма; 2) творча діяльність; блоково-паралельної структури навчального матеріалу; виявлення, обліку і розвитку індивідуальних творчих здібностей (творчі книжки і щоденники); початкового періоду формування талановитості в рамках масової школи; включення найважливіших для даної сфери методів науки і узагальнених способів вирішення проблем [10].

За ініціативою І. Волкова в школі для кожного учня було заведено розроблену ним «Творчу книжку учня» - зошит, у якому вели облік і оцінювали будь-яку творчу роботу учня, участь у предметних олімпіадах, проведення занять з молодшими учнями, спортивні досягнення та інше [11]. Створений ученим кабінет творчості, де учні мали можливість працювати в різних видах технічної і художньої діяльності, дозволяв випробовувати їхні творчі можливості. Відбувалося духовне становлення особистості школяра, розвивалися пізнавальні, трудові, винахідницькі здібності і, як наслідок - достовірно визначалася професійна спрямованість учня [12]. І. Волковим було визначено вихідні принципи організації уроків творчості, мета яких – загальний розвиток та формування якостей творчої особистості школярів, а саме: знання – фундамент творчості; прискіпливий відбір навчального матеріалу; багаторазовість повторення по-різному організованого навчального матеріалу; різнобічний розвиток учня; формування стійкого інтересу до навчання; навчання грамотного виконання робіт під керівництвом дорослого; постійний контроль учителя за роботою учня; індивідуальний підхід [13].

За І. Волковим, ефективний шлях розвитку індивідуальних здібностей дітей проходить крізь самостійну діяльність учнів під керівництвом учителя. Учений зауважував, що для розвитку творчих можливостей учнів необхідно розбудити в кожній дитині творця, навчити працювати самостійно, допомогти зрозуміти і знайти себе, зробити перші кроки до творчості.

Серед представників педагогічного новаторства радянського періоду значне місце належить Є. Ільїну. Суть досвіду вченого – «навчальне виховання», метою якого є моральне формування особистості засобами літератури. Основний метод – морально-публіцистична інтерпретація тексту, зближення літератури з життям учня. Метод реалізується за допомогою прийомів: аналізу яскравої конструктивної деталі, складного морального питання, етичного монологу, мікродиспуту тощо. Новизна досвіду – у сукупності прийомів, які розвивають самосвідомість, аналітичні художні здібності учня [11]. У навчально-виховний процес Є. Ільїн запровадив такі методи та прийоми організації пізнавальної активності учнів, як «проблемні питання», коментарі до ілюстрацій, рольові ігри, складання плану, сюжету, дискусії тощо. Слід зазначити, що головною ідеєю педагогічної системи вченого було цілеспрямоване моральне та емоційне виховання кожного школяра, у процесі якого здійснювалося необхідне навчання [7].

Важливим елементом педагогічної системи С.М. Лисенкової є технологія випереджального навчання з використанням опорних схем і конспектів. Концептуальні положення її технології полягали в наступному: особистісний підхід у педагогіці співробітництва; створення ситуації успіху – головна умова розвитку дітей у навчанні; комфортність у класі: доброзичливість, взаємодопомога; передбачення помилок, а не робота над ними; послідовність, системність змісту навчального матеріалу; диференціація, доступність завдань для кожного; до повної самостійності – поступово; через учня, який знає, навчати учня, який не знає [14]. Разом з тим педагогічна система С.М. Лисенкової ґрунтується на розумінні молодшого шкільного віку як важливого етапу формування творчого мислення дитини. Але в пошуках методів розвитку творчого потенціалу слід враховувати особливості

психіки, своєрідність пізнавальної та емоційної сфер дітей цього віку. Разом з тим провідний принцип педагогічної системи С.М. Лисенкової – виховання успіхом. Боротися за успіх у навчанні, на її думку, означає вчити дітей учитися, виховувати організованість, самостійність, відповідальність, дисциплінованість. Вчитель на основі багаторічних спостережень, на підставі педагогічного досвіду роботи впевнено стверджує: «Учно, який уміє добре читати, не складно вчитися грамотно писати, він легше розв'язує математичні задачі». С.М. Лисенкова пропонує колегам, учителям і батькам якомога частіше просити дитину переказати казку, оповідання, проглянутий фільм, виставу тощо [15].

Система методичних прийомів запропонованих С. Лисенковою, узгоджується з положеннями теорії навчання. Новизна методичної системи вченої вбачається, перш за все, у наборі чітко алгоритмізованих дидактичних знаків, схем, таблиць, карток, які виконують опорну функцію в організації навчання і в управлінні мисленням учнів. Успіх опорних сигналів як методичних прийомів обумовлений тим, що вони виражали всі аспекти складної категорії способів навчання: логіко-гностичний, джерельний, психологічний, управлінський.

Особливе місце у плеяді педагогів-новаторів радянських часів належить відомому українському вченому В. Шаталову. На підставі експериментальної роботи в 1956 р. він розробив педагогічну технологію інтенсифікації та активізації діяльності учнів, розкривши великі, ще не вичерпані резерви традиційної класно-урочної системи навчання. У своїй методичній системі В. Шаталов запропонував наступні принципи: навчання на високому рівні складності; безконфліктність; швидкий рух уперед; відкриті перспективи; занадто багаторазове повторення; провідна роль теоретичних знань; гласність [16]. Відкриттям В. Шаталова в педагогіці стали опорні сигнали - короткий конспект до кожного уроку із символами, знаками, ключовими словами, цифрами, що дає змогу вивчати тему цілісно, із значним випередженням.

Система В. Шаталова охоплює ряд елементів, а саме: організація багаторазового повторення, інспекція знань, система оцінювання знань, методика розв'язання задач, спортивна робота з дітьми, опорні конспекти. У навчально-виховному процесі педагог-новатор активно використовував: «десантний метод» (вправа, доручення, бесіда); «метод ланцюжка» (вправа, доручення, бесіда, змагання); «релейні контрольні роботи» (вправи); «робота за аркушами взаємоконтролю» (бесіда, вправа, робота з наочністю). Ця система дала змогу проводити повний курс загальної середньої освіти за 9 років з навантаженням не більше, як 30 навчальних годин на тиждень з двома вільними днями (четвер і неділя). Педагог нестандартно підійшов до викладу нового матеріалу: давав складне через просте, спирався не на зубріння, а на розуміння [7]. Ним уперше у світовій практиці навчання найбільш ефективно, системно було закріплено два основні процеси механізму розуміння тексту: прогнозування і перекодування, отримавши при цьому великий вигравш у часі і якості засвоєння навчального матеріалу. Між тим, В.Ф. Шаталов відзначає, що головне у дитину вірити, щоб над нею не висів страх оцінки, страх відчуження й осуду [17].

Таким чином, педагогічна діяльність і творчі здобутки Ш. Амонашвілі, І. Волкова, Є. Ільїна, С. Лисенкової, В. Шаталова та ін. відіграли велику роль у переосмисленні багатьох консервативних поглядів і традицій у педагогічній освіті досліджуваного періоду. Вони зробили значний внесок у розвиток нових напрямів у навчанні учнів середньої школи, дали поштовх до створення численних авторських шкіл радянської доби.

З 1970 року була уведена загальна середня освіта. У цей період відбулося помітне пожвавлення педагогічного новаторства. З'явилися численні спроби вдосконалити структуру уроку й збагатити методику викладання. Проїшло кілька гучних педагогічних захоплень, наприклад, використання технічних засобів, «програмоване навчання», проблемне навчання, оптимізація навчально-виховного процесу, у кожному з яких було раціональне зерно й прагнення розворушити творчу думку вчителя. Незважаючи на те, що колективістичне виховання було як і раніше в пошані, підсилювалася увага до індивідуально-психологічних особливостей учнів, підвищення психологічної компетентності педагога [4].

У 70-80-ті роки увагу педагогічної громадськості привернула концепція «авторської школи» (М. Щетинін, О. Тубельський, Н. Гузик та ін.), в основу якої покладено нові творчі принципи організації навчання й виховання [18]. Авторська школа – оригінальна загальнопедагогічна, дидактична, методична чи виховна система, опрацьована з урахуванням

надбань психології, педагогіки, вітчизняного й зарубіжного педагогічного досвіду, яка реалізується під керівництвом чи за участю її автора (авторів) принаймні в одному навчально-виховному закладі. Вона є іменною (наприклад, школи В. Сухомлинського, М. Гузика тощо). Однак часто такі школи виокремлюють і за узагальненою назвою філософської, соціологічної, психолого-педагогічної ідеї, покладеної в основу навчально-виховної системи (школа розвиваючого навчання, школа діалогу культур тощо) [19].

Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що педагогічне новаторство не набуло значного поширення і, попри певні спроби аналізу та узагальнення, воно не стало цілісною науковою системою, проте заклало початки розвитку педагогічного новаторства на сучасному етапі української історії. Майже 70-річна історія українського педагогічного новаторства залишила по собі імена великих педагогів Ш. Амонашвілі, В. Шаталова, С. Лисенкової, Є. Ільїна та ін., досвід яких мав і має великий вплив на становлення сучасної педагогіки як науки і мистецтва.

Список використаної літератури

1. Баханов К.О. Висвітлення проблем інновацій у навчанні історії в школі в радянській дидактичній літературі (30-80-х років ХХ ст.) / К.О. Баханов // Збірник наукових праць Бердянського педагогічного університету (Педагогічні науки). – 2005. – № 1. – С. 194-198.
2. Сафонова Н. В. Розвиток педагогічної освіти в Україні в 20-х роках ХХ ст. [Електронний ресурс] / Н. В. Сафонова. – Режим доступу: <http://storage.library.opu.ua/online/periodic/iv-19/124-132.pdf>.
3. Демиденко В. К. Психологічні основи засвоєння історії учнями. / В. К. Демиденко – К.: Радянська школа, 1970. – 127 с.
4. Трухун І. Очерк педагогического новаторства [Електронний ресурс]. / І. Трухун. – Режим доступу: <http://www.athens.kiev.ua/academy/novaz05.htm>.
5. Баханов К.О. Висвітлення проблем інновацій навчання історії в школі у вітчизняній дидактичній літературі першої третини ХХ ст. / К.О. Баханов // Збірник наукових праць БДПІ (педагогічні і психологічні науки). – 2000. – № 4. – С. 73 .
6. Пригожий А.И. Учитель-новатор (Социально-педагогический аспект): деп. в ОЦНИ / А.И. Пригожий // Школа и педагогика. – 1992. – № 17-92. – С. 57.
7. Сипченко О. До проблеми педагогічного новаторства радянської доби / О. Сипченко , В. Ірза // Історія педагогіки. – 2010.– Вип. 1. – С. 190.
8. Амонашвили Шалва Александрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://serdcevedenie.narod.ru/pedagog/amon.htm>.
9. Педагогический поиск / [сост. И. Н. Баженова]; пер. с рус. – К.: Рад. шк., 1988. – 39 с.
10. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие / Г. К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 213 с.
11. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навч. посібник / Н.Є. Мойсеюк. – К.: Кондор, 2001. – 588 с.
12. Волков И.П. Учим творчеству / И.П. Волков. – М.: Педагогика, 1982. – 26 с.
13. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник / С. О. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – С. 245-246.
14. Педагогические технологии: Учебное пособие; под общей ред. В. С. Кукушина. – Москва: ИКЦ «МарТ», 2004. – 236 с.
15. Вчителі-новатори та їхні авторські технології у рамках педагогіки співпраці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.allbest.ru>.
16. Волохова Е.А. Дидактика / Е.А. Волохова, И.В. Юнкина. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. – С. 241-242.
17. Иванова-Гладильщикова Н. Интерв'ю с В.Ф. Шаталовым «Мои дети заканчивают школу не в 11-м, а в 9-м классе» [Електронний ресурс] / Н. Иванова-Гладильщикова // Газета «Люди». – Режим доступу: <http://www.peoples.ru/science/professor/shatalov>.
18. Козлов А.Г. Методика изучения передового педагогического опыта / А.Г. Козлов // Советская педагогика. – 1982. – №9. – С. 83-86.
19. Передовий педагогічний досвід і впровадження досягнення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-3392.html>.

В. В. Черный, Д. О. Заярная. Советский период в украинской педагогике: становление педагогического новаторства.

В работе впервые проанализированы особенности становления педагогического новаторства в Украине в XX веке. Раскрыты предпосылки развития педагогического новаторства во времена советской власти, проанализированы ведущие идеи педагогов-новаторов, исследована их реализация в практике общеобразовательной школы. Рассмотрен опыт педагогической деятельности В. Шаталова, Ш. Амонашвили, С. Лысенковой, Э. Ильина и др.

Ключевые слова: педагогическое новаторство, образование, инновационные идеи, педагогические системы.

V. Chorniy, D. Zayarna. The Soviet Period in Ukrainian Pedagogy: Formation of Pedagogical Innovation.

For the first time the author analyses the features of the teaching innovation in Ukraine in XX century. In the article pre-conditions of development of pedagogical innovation are shown in the days of soviet power. The author analyses the leading ideas of teachers-innovators and their realization in practice of general school. Particularly the experience of the educational work of V. Shatalow, Sh. Amonashwili, S. Lysenkowa etc. is considered in the article.

Keywords: teaching innovation, education, innovative ideas, pedagogical system.